

В. КЛИМОНЧУК (Івано-Франківськ)

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ПРО КИЇВСЬКУ РУСЬ І СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ МЕТАМОРФОЗИ В УКРАЇНІ

Сучасні політичні процеси в Україні, особливо національне державотворення характеризуються неспроможністю політичних лідерів порозумітися як у сфері української політичної і громадянської історії, так і в розробці стратегії і тактики розвитку. Спроби пов'язати політичну нестабільність з процесом диференціації суспільства за регіональним культурно-мовним фактором, що у ході останніх виборів лідера української держави стали дедалі актуалізованими, вимагають пошуків об'єктивних факторів й суб'єктивних чинників. Абсолютно очевидно, що у сучасній ситуації однією з першочергових проблем, які заслуговують на всебічне вивчення, є правдива національна історія, звільнена від догм і міфів, які підкреслюють одвічне існування дружби братніх народів Росії і України та патерналістської політики Московської держави до українського народу. «З давніх часів склалося уявлення про історію як про вчителя життя, чії уроки дозволяють здобути мудрість, здатність орієнтуватись у стрімкому вирі суспільних змін»[20, с.543].

Вивчення історії формує історичну пам'ять суспільства, нації. Політична, соціальна, духовна й культурно-мовна значущість історичної пам'яті нації є тією скарбницею, яка надає людині можливості світоглядно орієнтуватися у світі, зміряти вагу національних цінностей, щоб не плутати своє і чуже, добродійне і злонамірне. Історична пам'ять надає нації можливість розпізнавати необхідні для її розвитку ідеї, цінності, погляди, переконання, уявлення. У такій постановці історична пам'ять українського народу, сформована на звільненій від класово-партійної ідеології марксизму-ленінізму та промосковської великодержавницької історіографії, привнесе духовне здоров'я, сприятиме здійсненню тих політичних та економічних реформ, які забезпечать продуктивну працю суспільства.

Право нації отримати для себе правдиву історію є тим самим правом суб'єктивної свободи, яке становить поворотний і центральний пункт у відмінності між радянським минулим і новим часом. Йдеться, ясна річ, про спотворення промосковською імперською ідеологією української національної політичної й державницької історії. В.Стус в цьому контексті писав, що «...у нас забрано історію, культуру, весь дух, а натомість дозволено творити душу меншого брата... Усе, що створено в Україні за останні 60 років, поточено бацилою недуги. Як може розвиватися національне дерево, коли йому врубано півкрони? Що таке українська історія – без істориків, коли нема ні козацьких літописів, ні історії Русі...»[19, с.219-220]. Історія української нації – це одна з найзіпсованих наук нашого часу. Частково її зіпсували історики Московського Царства, які утвердили в історичній пам'яті хибну думку, що спадкоємцем державного устрою Київської Русі стало Московське князівство. Д.Дорошенко зазначав, що «в поняттях російської історіографії ще в половині 18-го віку утвердилося представлення одної «руської» держави, що, започаткувавшись мовляв у Києві, потім продовжувала неперервне своє існування під владою одної династії, тільки міняючи місце осідку, столицю: спочатку Київ, потім Володимир, далі Москву, нарешті Петербург» [9, с.17].

Не можна стверджувати, що процес розвитку державної культури Київської Русі внаслідок спотворення історичних фактів і подій відбувається через утвердження в Московії деспотичної монархії. Системотвірним компонентом Києворуської політичної системи було народовладдя у формі Віче, історично суто індивідуальне явище серед європейських країн. Ця типова для русів форма політичного устрою знайшла своє продовження в Галицько-Волинському князівстві. М.Грушевський на основі історичних фактів доводить, що «державне життя і традиції княжо-дружинного устрою в новій силі збереглися в другій половині XIII ст. майже виключно в Західній Україні, в державі Галицько-Волинській»[6, с.175].

Отже, актуальність теми цього дослідження пояснюється необхідністю відродження правдивої історії українського народу, щоб відновити на цій основі об'єктивну історичну пам'ять в повному обсязі та національну самосвідомість на системі політичних цінностей, продукованих попередніми поколіннями. Адже сучасна пізнавальна ситуація репрезентує два типи історичної пам'яті. Західні і переважна більшість центральних областей репрезентують усвідомлення свого історичного минулого в контексті західноєвропейської цивілізації. В цьому руслі народ як суб'єкт історичної творчості мислить своє майбутнє в контексті європейських демократичних цінностей. Інших поглядів дотримуються представники Східного й Південного регіонів, де усвідомлення своєї історії тісно пов'язано з хибним розумінням ролі Московської держави у різних сферах життя українського суспільства, яке більше трьохсот років перебувало у складі Російської імперії.

Проблема в тому, що в московській історіографії загальне уявлення про українську спільноту сповнене хибним тлумаченням ролі імперської держави як суто патерналістської стосовно України. Найхарактернішим наслідком такого бачення Московської держави у її ставленні до українського народу є поширене за радянської доби переконання про старшого і молодшого братів. Неявно вплив «братніх» обіймів Москви спостерігається й в сучасних умовах у спробі залучення України до політичного простору, де її великодержавність модифікує структурні зв'язки з російськомовним регіоном України. Скажімо, масові політичні акції мешканців Криму і Східного індустріального регіону засвідчують, що державна символіка Москви значно переважає над українською. За логікою державної символіки Москви, яка вмонтована у суспільно-політичні події передвиборної боротьби на Сході і в Криму за посаду глави української держави, є концептуальною складовою програми Партії регіонів. Цю ситуацію інколи розглядають як показник дезінтеграції українського суспільства, поділеного на Схід - Захід. «Галичани Західної України дивляться на наддніпрянців як на денационалізованих «малоросів». Останні ж сприймають галичан як ультранаціоналістичних «бандерів» [16, с.206].

Політична й державницька історія українського народу, яку сформувавши промосковські історики, містить дуже багато міфів, догм, хибних висновків, завдяки яким сучасна спільнота за допомогою оголошених певними політичними силами ідей і декларацій прилучається до російської етнічної культури та до радикального націоналізму. Наявність певних етнокультурних бар'єрів між регіональними спільнотами врешті-решт постійно політизується, протиставляється політиками. Але виборчі перегони засвідчують, що в Україні відбулися значні зрушення у порозумінні самого електорату. Суспільство вже формує певний соціально-політичний настрій, який сприяє взаєморозумінню. Таке етнополітичне протистояння Сходу і Заходу спровоковане політиками, які апелюють до минулого через сучасність для того, щоб захопити владу й використати національні ресурси у своїх економічних цілях. Змінити існуючий стан речей можна лише створивши українську національно-державницьку ідеологію, спираючись на демократичні традиції Київської Русі, козацтва, УНР. Промосковські політики розглядають українську спільноту радше в душі «молодшого брата» і вважають форму суспільно-політичної організації за московським взірцем. Виходячи з цього, доцільно звернути увагу на вивчення тих конструктивів історичного минулого українського народу, які до цього часу міцно утримуються в історичній пам'яті.

Зауважимо, що спорідненість термінів «Русь» і «Росія» створює той простір ментальної активності, завдяки якому людина вільно їх ототожнює у розумінні історії українського народу. Д.Дорошенко акцентує увагу на тому, що «найстарша й основна назва для південно-східного руського народу є Русь. Ця назва Русь стала нашим національним іменем і держалася у нас довго» [9, с.19]. Вживані в сучасному інформаційному просторі терміни «Росія», «великороси», «малороси» є штучним продуктом московської історіографії. «Термін «Мала Русь» і «малоруський» є чисто штучного книжного походження: так стали називати нашу землю в 14 віці вчені» [9, с.19]. Політична суть цих термінів є протиставлення великоросів і малоросів в контексті старшого, могутнішого брата до меншого, слабкого. Означені терміни слід вважати одним із способів боротьби Московської великодержавницької ідеології за історичні традиції Київської Русі, підкресленням автохтонності новоствореної із різних неслов'янських етноспільнот політичної спільноти. А.Монгайт вважав, що землі Московії й Володимир-Суздаль є прадавніми з поселенцями фіноугорської етнокультури [17, с.102-103].

Що ж тоді являє собою ця плутанина з термінами «Русь», «Мала Русь», «Велика Русь», які в період боротьби Московської держави за панування в Східній Європі стали досить помітним явищем імпровізаційних позначень українських земель, які були самоорганізовані у Київську Русь? Науковий аналіз означених термінів допоможе зрозуміти мотивування московських істориків у їх застосуванні та відкриє завісу політичного вияву їх сенсу.

П.Курінний, вивчаючи етногенез слов'ян, дійшов висновку, що території, яка була в складі Московського й Володимир-Суздальського князівств, «термін «Русь», «руський» ніколи не належав. Він походить від княжої Київської Русі і прийшов на землі Московщини як титульна назва київського князя, був лише терміном для Київської Русі. Термін «москалі» є найстаршим, найвірнішим і визначає людей, що живуть на просторі басейну цієї річки. Він походить від фінської назви річки Москва (каламутна вода)» [19, с.175]. У самій назві держави «Московія» за європейською картографічною термінологією міститься найбільш загальне, пов'язане з назвою землі, нове на той час суспільно-політичне середовище, постале у формі держави [19, с.175]. Ці землі були заселені карелами, фінами, мордвою, комі, меря, ерза, іншими, які й становили етнокультурні спільноти давнього московського колоніального привласнення. Справді, якщо розуміти Московію як автономно існуючу ранньодержавну організацію, що народилася, по суті, за допомогою татаро-монгол й здебільшого у боротьбі проти слов'янських демократичних політичних одиниць Новгород, Псков, то вона виглядає дещо інакше, ніж Київська Русь.

Присутність термінів «Росія» і «росіяни» в історичній практиці відноситься до царювання Петра I, який надав існуючій на той час Московській державі нове ім'я. Ця реконструкція була в подальшому важливим чинником поглинання імені української національної історії від її початків – Київської Русі. Водночас нова назва держави Петра I стає контекстуалізованою схемою історичного знання й історичної пам'яті. З цією назвою історична наука була поставлена в умови необхідності мислити історію Московії не як відокремленого від Київської Русі суспільно-політичного ладу, а новою моделлю еволюційних процесів, в якій не втрачене головне – історичний досвід Русі. Тому для сучасного українського суспільства важливим є усвідомлення свого національно-державницького досвіду.

Особливу увагу при цьому треба звернути на те, що державний устрій Київської Русі й Московії був цілком відмінний. На думку провідних дослідників суспільно-політичного устрою Київської Русі, однібічна й невірна репрезентація його як ранньофеодальної монархії, яка ґрунтувалася «на принципі сюзеренітету – васалітету», є несправедливою і такою, що не відповідає історичній реальності. Так, Г.Вернадський стверджує, що, по-перше, «...в Київській Русі не було універсального кріпацтва», яке було «специфічним для феодалізму». По-друге, «власники великих земельних володінь в Київській Русі не можуть бути ототожені з феодальними баронами. Як соціальна група вони не являли виключну ланку, подібну феодалам Західної Європи», вони «були звичними громадянами, підкорялися тим же законам, що й інші громадяни» [2, с.185]. Отже, Київська Русь не була типовою для того часу феодальною державою. Соціально-економічним фундаментом суспільно-політичних процесів Руських земель була «монетарна економіка». Г.Вернадський акцентує увагу на тому, що «...в Київській

Русі, як і у Візантії, монетарна економіка домінувала над натуральним господарством» [2, с.16].

Історики, які досліджували суспільно-політичний устрій Київської Русі, не піднімалися до критичного рівня марксистсько-ленінської схеми формаційного розвитку суспільства. О.Гуревич, критикуючи методологію формаційного поділу історичного розвитку суспільства, пише: «Озброєний такими критеріями історик знайде феодалізм і в давньосхідних деспотіях – від Месопотамії до Єгипту, і в Римській імперії (колонат), і в Китаї, і в Індії, і в Ірані, і у Візантії, і в Руській державі. Над культурами дрібного землеробства постійно й повсюдно вибудовувалися подібні між собою системи пригноблення» [7, с.134]. Дійсно, в своєму аналізі форм власності в землеробському секторі економіки Київської Русі московські історики царської доби та й українські часів панування комуністичної ідеології виявляли форми пригноблення селян. Б.Греков вважає, що в межах Руських земель «головне місце у виробництві належало спочатку вільній праці селянами» [5, с.173]. Г.Вернадський стверджує, що «не дивлячись на певні обмеження правового статусу деяких селян, ніякого загального закріпачення не існувало в Київський період» [2, с.189].

З іншого боку, в сучасній історичній літературі підкреслюється думка, що князі та члени їх родин були великими землевласниками. Якщо звернутися до висновків одного з відомих дослідників руського права М.Володимирського-Буданова, то він має цілком протилежну думку. Попри певні відмінності у розумінні форм земельної власності в Київській Русі, на думку М.Володимирського-Буданова, князі мали у своєму розпорядженні, а не у власності землі, які їм надавала держава від імені Віче. «Державним майном може бути визначене нерухоме майно, яке переходило при зміні князів від одного князя до іншого: такі є двори («двори Ярослава» в Києві і Новгороді та ін.), замські замки (фортеці) (городище в Новгороді, Вишгороді, в Києві, Бельчиці, в Полоцьку та ін.). В Новгороді, де князі не могли здобувати нерухомість, на утримання їх були виділені особливі землі... Право полювання (в крайньому випадку в особливих заповідних лісах) складало княжий привілей і одну з найважливіших статей доходу» [3, с.107].

М.Володимирський-Буданов звернув увагу ще на одну важливу обставину. У межах Руських земель панує одна найдавніша гілка влади – Віче. «Віче є необхідною складовою частиною загальноземельної влади, адже участь народу в державних справах в давні часи була безпосередньою і живою... У сфері законодавства Віче спочатку належало менше прав, ніж князю, але потім, власне в Новгороді і Пскові, законодавство стає функцією лише Віче. У сфері зовнішньої політики і в питаннях війни і миру Віче належить найбільше право з найдавніших часів» [3, с.81]. Володимирський-Буданов акцентує й на тому, що «права віче не могли обмежуватися будь-якою одною сферою справ (приміром, законодавством); вони, подібно правам князя і думи, сягають всієї сфери державних справ управління і суду» [3, с.81].

Говорячи про Віче як політичний інститут державного устрою Київської Русі, провідні дослідники Г.Вернадський, М.Володимирський-Буданов, М.Грушин, Д.Дорошенко, І.Лисяк-Рудницький наголошували на тому, що це форма прямої демократії, яка не запозичена із-зовні, а є витвором слов'ян південно-східної групи, що воно виражає сутність вільнолюбного духу давніх русів, одна з перших форм народовладдя. «Слово «віче» відповідає французькому *raplement*, буквально – місце, де народ міркує про державні справи... Всі вільні міщани мали право брати участь на зборах віче... Міські збори були загальним інститутом в давній Русі, як у великих містах, так і в сільській місцевості» [2, с.203]. Таким чином, маємо своєрідну історичну логіку розвитку української нації і держави, змістом якої стала одноосібна влада князя і закріпачене селянство. Звідси стає зрозумілим, що історична пам'ять закарбовує ідею соціального буття й політичного устрою, які відповідають Московській імперській державі. У результаті в суспільній свідомості і особливо в національній самосвідомості українців формується уявлення про цілковиту ідентичність їх культури з російською.

Одразу звертаємо увагу на те, що московська історіографія офіційно проголошує Московське царство спадкоємцем Києворуської державницької й духовної культури. «У радянській історіографії ця схема періодизації має силу офіційної догми. Її жорстко накинене згори і жодні відхилення від неї неприпустимі» [13, с.3]. В.Єрмолаєв зауважує, що, по-перше, російська історіографія стверджує думку про «високу активність віче» лише в Новгороді, по-друге, що «в радянські часи, а то й зараз місце віче в державному механізмі Давньоруської держави значно знівельоване» [10, с.45]. У світлі сказаного про суспільно-політичний устрій Київської Русі викликають подив оцінки віче як інституту народовладдя, які ми знаходимо не лише в російській історіографії, а й в сучасній історичній науці. Навчальна програма історії України побудована на класичній схемі класового формаційного підходу – це світоглядна основа для самоідентифікації українського суспільства з російським та його державою. Царизм російської держави, створюючи імперію і відповідну державницьку ідеологію, вірив, що вона вибудовується на віки й плекав надію про ідею єдності всіх слов'янських народів під зверхністю Москви, ускладнюючи усвідомлення білорусами і українцями уявлення про їх відокремлену історичну політичну традицію і культуру. Одразу ж звертаємо увагу, що основним підґрунтям історичної пам'яті української нації є знання про Київську Русь. Історична пам'ять та сформована на її основі національна самосвідомість шукає цілісність своєї тяглості й культури. Те знання історії українського народу, яке дають промосковські й комуністично орієнтовані дослідники, є сьогодні не цілим, розірваним на окремі епізоди, які узгоджуються з імперською ідеологією.

Зі сказаного випливає цікавий та неоднозначний висновок щодо важливого для сучасного українського суспільства питання про співвідношення історичної пам'яті і національної самоідентичності. Якщо поглянути під іншим (не промосковським) кутком зору на історію українського народу, то можна дійти висновку, що існує принаймні три суттєві відмінності у політичній культурі двох слов'янських народів. Перша відмінність полягає в тому, що починаючи з часів Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, Великого князівства Литовського, в складі якого були руські землі, народоправні елементи в політичній культурі були домінуючими. Це той період, коли започаткувалася держава, в межах якої почався процес формування української нації. «Державність Києва, - вважає І.Лисяк-Рудницький, - носила на собі виразну печать духа свободи... Самоуправне життя міських громад, територіальна децентралізація на квазіфедеративний кшталт... І цей свободолюбний, європейський по своїй суті дух притаманний і українським державним організаціям пізніших епох» [13, с.8].

На противагу демократичній традиції русів Московія проголосила й утвердила ідею своєї єдності на принципі

одноосібної влади і самодержавства: Москва – третій Рим. Це «стало рушійною силою московської історії після розгрому Новгород... Завоювання Новгород є найкращим прикладом слов'янської єдності навкруги діяльності Москви» [12, с.192-193]. Саме введення в історичний процес ідеї про самодержавство й наділення Москви перспективою стати третім Римом слугувало імперській політиці. Доречно зауважити, що з того часу у титулі царя Московського появилася політична приставка: «Государь всея Руси» [15, с.48]. Нагадаємо, що руські землі Галицько-Волинського князівства тоді не були в складі Московії. Отже, сама титулована форма «Государь всея Руси» - це яскравий приклад зазіхань на руські землі, які були одвічно самостійними із демократичною формою врядування.

Друга відмітна риса Києворуської спільноти, яка засвідчує про її окремішній духовний, політичний і культурний контекст буття, - це територіально-громадська самоорганізація, яка проростає на основі індивідуальної сімейно-господарської діяльності. Згідно теоретичного висновку А.Веллнера, такий спосіб соціального буття формує одночасно свободу для індивідів і свободу для громади «у взаємній єдності цих начал» [1, с.11]. Общинний лад відчужує й поглинає особу духом общинності, комуни [1, с.11]. Д.Лихачов підкреслює суттєву відмінність у формуванні суспільно-політичної самоорганізації південно-східної групи слов'ян і північно-східної. Він наголошує на тому, що «виплекана на родючих ґрунтах чорнозему соціальна самоорганізація слов'ян Київської Русі є основою народовладдя й політичної свободи для індивідів і громад. У північно-східних землях домінує общинний лад, в якому особистість неминуче розчиняється в комунітарному, общинному, «хоровому» [14, с.187-188]. Говорячи про виникнення та формування Московської держави, слід мати на увазі, що вона постала за допомогою татаро-монгол і тому має в своїй політичній культурі східний деспотизм. Про цей аспект відмінності політичних культур Русі й Московії пише І.Лисяк-Рудницький: «Багатозначний факт, що політичний візантизм залишився цілком чужий Київській Русі. Візантійська теократія згодом прищепилася в Московському царстві, де вона сполучалася з державною організацією, сформованою на зразок орієнтального деспотизму Золотої Орди» [13, с.8].

Отже, маємо два цілком різні етнополітичні утворення – Києворуську спільноту, яка продукувала народовладну суспільно-політичну самоорганізацію, і Московську з її різноманітними етнічними спільнотами при домінуванні угро-фінського елемента «з його розвинутою шаманською культурою». П.Курінний дійшов висновку, що «слов'янська колонізація не була провідною на фінських землях, бо застала на них уже давню, міцну і своєрідну культуру» [12, с.195].

Говорячи про основні риси «великоросійської» спільноти, які дали підставу для державних діячів Московії стверджувати про духовну спорідненість з українською нацією, сформувалися православною церквою. У зв'язку з цим заслуговує на увагу діяльність православної церкви в Київській Русі, Галицько-Волинському князівстві і Великому Литовському князівстві у порівняльній характеристиці з Московською православною церквою. Г.Вернадський зазначає, що «руська Церква в київський період була автономною організацією, своєрідною державою в державі... через її керівників – єпископату і настоятелів монастирів – мала миротворчий вплив на політичне життя» [2, с.224-225]. І.Лисяк-Рудницький зробив особливий акцент на тому, що «державна і церковна влада були не злиті, а розділені, причому кожна з них була автономною у своїй власній сфері» [13, с.8]. Що ж до Московської держави, то вона перетворила православну церкву на державну інституцію. Тому православні священики перетворилися на духовних захисників монархічного режиму. Це означає, що «теократизм» Візантії був «прищеплений у Московському царстві» [13, с.8].

Духовна культура української нації бере початок з Київської Русі, де церква була не лише відокремлена від держави, а й стала осередком просвітництва. Прикладом може слугувати Київська академія, розбудована митрополитом Петром Могилою [13, с.9]. Православні монастирі руських земель стали історично першою культурно-просвітницькою інституцією, вони відігравали «важливу роль у підтримці християнської моралі і освіти, в їх стінах були написані перші київські літописи» [2, с.226]. Тут слід зробити істотне уточнення стосовно ролі православної церкви Київської Русі, Галицько-Волинського князівства і Великого князівства Литовського у формуванні суб'єктивної картини світу мирян. Християнська церква утвердила світогляд, в якому всі віруючі рівні перед Богом. У суспільній свідомості русів сформувалося уявлення про індивідуально-сімейний характер життя та розвитку індивідуального господарювання, що, безумовно, сприяло утвердженню індивідуалізму. С.Франк вважав, що «релігійне почуття в найглибшій і чистій формі є почуття спорідненості між людиною і Богом (Бог як Отець), і, з іншого боку, повага до батьків, культ родичів і сім'ї, домашнє вогнище, як вітвар, є первинною формою релігійної віри» [21, с.59]. Моральний досвід, що його виражала православна церква, містить у собі як один з найважливіших складників розуміння людини в дії добродійності, яка визнавалася силою Божого воління.

У християнській обрядовості української нації головною постаттю є «добрий господар». Б.Шашків, досліджуючи мистецтво та естетику в праукраїнській культурі, дійшов висновку, що «історична соціально-політична реконструкція поняття «добрий господар сім'ї» та міфологічно сформованого його образу, який в системі культових і обрядових дійств є головною постаттю, є важливою і державно корисною працею» [18, с.92]. Морально-регулятивний характер образ доброго господаря в українській православної обрядовій та звичаєво-традиційній культурі полягає в тому, що він водночас є ідеєю, віруючи в яку і орієнтуючись на яку суспільство, насамперед селяни і мішани, розраховують у своєму житті на власні сили, а не покладають надію на державу чи суто на Бога. Прислів'я «на Бога надійся, а сам заробляй» проголошує практичну позицію всіх віруючих.

Варто розглянути глибше термін «добродій», який в українській мові і ментальності містить в собі не той зміст, який у польській мові виражений терміном «пан», а в російській «господин». Він окреслює рівність громадян у суспільному житті та дає для історичної пам'яті інший критерій у взаєминах між людьми. Ось чому з такої точки зору термін «добродій» має стати обов'язком у спілкуванні на державному рівні. Запозичений з польської мови термін «пан» був у часи козаччини історичним свідченням закріпачення селян, впровадження панщини. Станова політична система Польщі, в якій аристократичні правлячі верстви дістали назву «палата панів», були для української спільноти тієї доби історією закріпачення. В козацьку добу термін «пан» мав серед вільної людності насмішливо-презирливе значення. Тому в сучасну добу цей термін подається в українському національному оформленні замість суто українського слова «добродій», яке претендує на куди більшу давність слів «пан» і «господин». «Суб'єктивне «добродій», - пише Б.Шашків, - втілює морально-естетичне діяння, пов'язане найвпливовішим фактором, - робити добро. Тут в добродійному акті взаємного співіснування проявляється загальна й

цілісна природа слов'янського духу, здатного творити добро за міркою краси» [18, с.90]. З огляду на сказане постає новому історична спадщина українського народу, який витворив свій світ, в якому вільність, волелюбність, народовладдя і самоорганізація всіх сфер життя на засадах добротності, любомудрія та людиностворитості. Під святістю людини слід розуміти релігійну віру та моральні дії, які відповідають духу християнства.

Етнічна історія українського народу доби Київської Русі вимагає деміфологізації на підставі звертання безпосередньо до наукових джерел, автори яких не піддалися марксистсько-ленінській методології та не стали упереджено з позицій московської великодержавницької ідеології осмислювати події, факти життя Києворуської спільноти. Я.Дашкевич звернув увагу на те, що московська історична наука, по-перше, використовує святкування 1500-річного ювілею Києва як «матері городов русских», а не русів-українців; по-друге, вони постійно отожднюють терміни Русь і Росія [8, с.68]. Але в народній свідомості відмінність між цими термінами не відбилася чітко, тож таким чином спотворюється самоусвідомлення українським народом власної історії. Отже, московська історіографія робить все можливе, щоб, по-перше, відгородити українську спільноту від правдивого розуміння Київської Русі з її народовладною політичною культурою, бо цей факт відчутно впливає на інтелектуальне життя і національно-патріотичне почуття; по-друге, вони розглядають суто україно-руську добу з власного погляду у широко промосковському ракурсі. Отже, історія українського народу, яка є нашим знанням про своє минуле в тлумаченні московської історіографії, не дотягує, щоб бути національною, оскільки вона зливається з російською і не дає можливості українцям, приміром, усвідомити Київську Русь у той спосіб безпосереднього переживання, який стає процесом національно-патріотичних почуттів. Л.Франк писав, що «існує суспільна пам'ять і суспільне передбачення, яке виходить за межі надчасовості окремої особи. У свідомості членів суспільства живуть пам'ять про давно минуле, про пращурів, про історичне минуле і спрямованості на цілі, досягнення яких можуть бути окремими нащадками, і суспільна свідомість є власне не що інше, як надчасова єдність» [21, с.62].

Хто бажає пізнати себе, той неодмінно мусить пізнати свою історію. Без самопізнання історії у народу немає здатності й здібності відтворити свою національну пам'ять і свій дух. Сучасні суспільно-політичні метаморфози в українському суспільстві породжені зіткненням суперечливих знань, думок, національних почуттів, які, з одного боку, є наслідком неправдивих історіографічних висновків про історію України, з іншого – засвоєною частиною нації правдивої історії та самоусвідомлення історичного життя. Через правдиве історичне мислення національна самосвідомість продукує національний дух, який є обов'язковою передумовою політичної соборності українського суспільства. Саме правдиве історичне буття повинен досягнути український народ, щоб вступити у володіння своєю територією. «Історія, - вважає Р.Колінгвуд, - не є передумовою духу; вона – це життя самого духу... Історичність дуже примітивних суспільств нелегко буває відрізнити від чисто інстинктивного життя суспільств, чия розумність перебуває на точці зникнення» [11, с.302-303]. Щоб українська національна мудрість не зникла з історії, потрібно зберегти, по-перше, історичну пам'ять рідною мовою; по-друге, відрізнити й відрізнити свою національну історію від історії сусідів, які тією чи іншою мірою були близьким оточенням і прагнули активного втручання в наше життя. Промосковські історичні твердження, які стосуються української національної історії, – це ті хибні міфи, ідеї, переконання, увялення, почуття, що містяться у нашій пам'яті і свідомості, становлять двозначне самопереживання у формі чи то російськості, чи то українськості. Національна пам'ять і духовність формуються історично й тісно пов'язані з національними звичаями і традиціями. Ця пам'ять включає в собі фактор соціальної й політичної активності, які є водночас основою патріотичних почуттів. Національно-патріотичне сприйняття світу збігається з національним світоглядом. «Людина без нації, - вважає Е.Гелнер, - кидає виклик визнанням нормам і тому провокує відчуження» [4, С.297]. В українському суспільстві русифікована частина стоїть в опозиції до української мови як державної. Їх самосвідомість спотворена через посередництво московської державницької імперської ідеології, яка спонукає російськомовну спільноту стати містком між політикою московського експансіонізму та прагненням національно-демократичних сил розбудувати українську державність.

1. Веллнер А. Модели свободы в современном мире // Социологос. – М.: Прогресс, 1991. – 11-38 с.
2. Вернадский Г.В. Киевская Русь. – Тверь: ЛЕАН – Москва: АГРАФ, 2001. – 448 с.
3. Владимирский-Буданов М.Ф. Очерк истории русского права. – Ростов-на-Дону: Изд-во «Феникс», 1995. – 640 с.
4. Гелнер Е. Нації та націоналізм // Націоналізм. – К.: Смолоскип, 2000. – 292-310 с.
5. Греков Б.Д. Київська Русь. – К.: Радянська школа, 1959. – 500 с.
6. Грушевський М. Очерк истории украинского народа. – К., 1911. – Т.III. – С.175.
7. Гуревич А.Я. Теория формаций и реальность мира // Вопросы философии. - №11. – 1990. – 31-43 с.
8. Дашкевич Я. Національна самосвідомість українців на зламі 16-17 ст. // Сучасність. «Пролог». - №3. – 1992. – 65-74 с.
9. Дорошенко Д. Історія України: В 2-х т. – Т.1. До половини XVIII ст. – К.: «Глобус», 1991. – 238 с.
10. Єрмолаєв В. Віче в Київській Русі: питання компетенції (IX – середина XII ст.) // Вісник Академії правових наук України. - №4. – 2002. – 45-55 с.
11. Колінгвуд Р.Дж. Ідея історії. – К.: Основи, 1996. – 615 с.
12. Курінний П. Советські концепції походження великоруської народності та «Руської нації» // Наукові записки. – Мюнхен, 1963. –Т.7. – 174-199 с.
13. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: В 2 т. – К.: Основи, 1994. – Т.1. – 520 с.
14. Лихачев Д.С. Избр. раб.: В 3 т. – Т.3. – Л., 1987. – С.187-188.
15. Мавродин В.В. О складывании великорусской народности и русской нации // Современная этнография. – 1947. - №4. – С.48.
16. Макеєв С. Політична географія України // Політологія посткомунізму. – К.: Політична думка, 1995. – 205-227 с.
17. Монгайт А.Л. Археология в СССР. – М.: АН СССР, 1955. – 386 с.
18. Сташків Б. Мистецтво та естетика в праукраїнській культурі. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2002. – 144 с.
19. Стус В. З таборового зошита: Запис 8 [текст] / В.Стус. Вікна в позাপростір. – К.: Веселка, 1992. – С.219-220.
20. Філософія. Курс лекцій: Навч. посібник / Бичко І.В., Табачковський В.Г., Горак Г.І. та ін. – 2-ге вид. – К.: Либідь, 1994. – 576 с.
21. Франк С.Л. Духовные основы общества. – М.: Республика, 1992. – 511 с.

SUMMARY

Klymonchuk V. HISTORICAL MEMORY OF KIEV RUS AND MODERN POLITICAL METAMORPHOSIS IN UKRAINE

Investigate the political and historical aspects of the revival of the true history of the Ukrainian people, to recover on this basis at "active historical memory in full and national identity on a system of political values produced by previous generations.